

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**ХІІІ Всеукраїнська
науково-практична конференція**

**ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА
В УКРАЇНІ:
СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ**

Суми, 11-12 травня 2017 р.

ГЕНІТИВНІ РЕЧЕННЯ В МОВІ ДРУКОВАНИХ МЕДІА: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ І КОМУНІКАТИВНО-МОДАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

*Олена Бондаренко,
аспірант, СумДУ*

Генітивні речення розглядаються як односкладні субстанційні, у яких головний член представлений незалежною формою родового відмінка іменника, що може виражати наявність, існування, буттєвість предмета й водночас неозначено велику, надлишкову кількість або, навпаки, цілковиту відсутність речей. У їхній семантиці відсутні як значення процесуальності, так і динамічної ознаки та позачасової дії, а категоріальне значення буттєвості постає як граматичне значення констатації реальності в момент спілкування. Розкриваються структурно-семантичні моделі й комунікативно-модальні різновиди односкладних генітивних речень в мові друкованих ЗМІ.

Ключові слова: генітивні речення, генітивно-квантитативні речення, генітивно-заперечні речення, констатувальна, спонукальна, питальна модальність.

*Olena Bondarenko,
PhD Student, Sumy State University*

GENITIVE SENTENCES IN THE LANGUAGE OF PRINT MEDIA: STRUCTURAL-SEMANTIC AND COMMUNICATIVE-MODAL ASPECTS

Genitive sentences are considered to be one-member substantive ones, in which the main part is represented by an independent form of the genitive case of the noun, which can express the occurrence, existence of the subject, and at the same time undefined large, exuberant number or, conversely, total lack of things. In their semantics there is neither value of procedurality nor dynamic characteristic or timeless action, but the categorical significance of existentialism appears as the grammatical significance of the statement of reality at the moment of communication. Structural-semantic models and communicative-modal varieties of one-member genitive sentences in the language of print media are revealed.

Key words: genitive sentences, genitive-quantitative sentences, genitive-negative sentences, imperative, exclamatory, question modality.

У сучасному синтаксисі термін «генітивні речення» функціонує на позначення кількох різновидів односкладних речень: як безособові їх кваліфікують І. Вихованець, А. Загнітко, Н. Попович, Є. Локтев; різновидом іменних вважають А. Грищенко, С. Єрмоленко, П. Лекант, Л. Рабанюк, О. Синявський. До неповних двоскладних цей тип речень зараховують Л. Булаховський, Г. Золотова, О. Шухова. Ми розглядаємо генітивні речення як різновид односкладних субстанційних на тій підставі, що головний член у них виражається незалежною формою родового відмінка іменника, що може виражати наявність, існування, буттєвість предмета й водночас неозначено велику, надлишкову кількість або, навпаки, цілковиту відсутність речей. У їхній семантиці відсутнє як значення процесуальності, так і динамічної ознаки та позачасової дії, а категоріальне значення буттєвості в реченнях такого типу постає як граматичне значення констатації реальності в момент спілкування. Основними ознаками генітивного речення, як засвідчують роботи А. Грищенка [2], Г. Жуковської [3], П. Леканта [4], Л. Рабанюк [5], є: 1) структурна асиметричність – основу структури генітивних односкладних речень становить головний член, виражений незалежною формою родового відмінка іменника – спеціальна мінімальна структурна схема – $N_{gen} / NegN_{gen}$; 2) субстанційність, що полягає у відсутності дієслівних форм – формально виражених і нульових, неможливість їх підстановки з урахуванням міжфразових семантичних відношень; часова константність; 3) загальне граматичне значення буттєвості

(екзистенційності); на відміну від номінативних речень генітивні буттєві речення реалізуються двома функційними типами: стверджувальними й заперечними структурами; 4) семантика квантитативності, виражена граматичною формою головного компонента – форма родового відмінка аналогічна залежній формі родового в кількісно-іменних словосполученнях; 5) нетиповість актуального членування: наявність детермінантів або зміна порядку компонентів призводить до тема-рематичної розчленованості – розчленованими (двочленними) є речення з детермінантами чи поширювачами обставинного типу. Такі речення, на відміну від інших видів односкладних, сформувалися в українській мові порівняно недавно, проте уже в текстах нової і, як наслідок, сучасної мови набули значного поширення, що пов'язано з розширенням їхнього стилістичного потенціалу. Л. Рабанюк, зокрема, констатує, що генітивні речення функціонують в основному у розмовному стилі, використовуються в діалогічному та монологічному емоційно забарвленому мовленні [5, с. 18]. Стилiстична виразність виявляється у стислості й образності, завдяки чому вони активно вживаються в художньому мовленні. «Генітивні речення незалежно від різних форм вираження за власною сутністю завжди є експресивними», – наголошує Л. Близнюк [1, с. 162]. Генітивні речення на початку ХХІ століття розширили сферу стилістичного функціонування – зафіксовано випадки використання їх у публіцистиці, проте на мовному матеріалі друкованих медіа такого типу речення не підлягали системному вивченню. Отже, *актуальність* нашої розвідки зумовлена стилістичною продуктивністю, специфічною структурно-семантичною парадигмою генітивних речень і потребою їх системного розгляду на матеріалі друкованих ЗМІ. *Мета* полягає в з'ясуванні структурно-семантичних моделей і комунікативно-модальних різновидів односкладних генітивних речень у мові друкованих ЗМІ. *Джерельною базою* дослідження стали всеукраїнські газети «День», «Голос України»; Сумська місцева газета «Ярмарок» та Недригайлівська районна газета «Голос Посулля». Загалом опрацьовано 73 номери за 1998 – 2017 рр.

Генітивні речення в мові друкованих медіа представлені обома функційними типами: стверджувальними й заперечними структурами, що визначаються з урахуванням предикативних відношень та комунікативної модальності. З-поміж **стверджувальних** генітивних речень, у яких додаткова диктумна пропозиція квантитативності накладається на пропозицію екзистенційності, більш активно використовуються речення з **експліцитним квантитативним компонентом** – *генітивно-квантитативні Quantit + N_{gen} // N_{gen} + Quantit*:

1) із числівниковим квантитативним компонентом: *У Києва дев'ятсот облич – і стільки ж характерів* (День, 06.03.2013); *Чимало старання і прикрий результат...* (Голос України, 03.11.2016); *Президент про уряд: терапії вже замало, потрібна хірургія...* (Голос України, 17.02.2016); *Дискусія в ООН: багато шуму, мало конкретики...* (Голос України, 25.02.2015); *Багато галасу даремно* (День, 11.02.2015);

2) із прислівниковим квантитативним компонентом: *...трохи танго, фокстроту чи чого ще душа забажає* (День, 09.07.2017); *Подій багато, а результатів негусто* (Голос України, 08.11.2016);

3) із іменниковим (у тому числі й фразеологізованим) квантитативним компонентом: *«Роботи до чорта, а толку мало, — пізніше згадував Садовський. — Із неуків треба було зробити акторів й сформувати театр* (День, 06.05.2015); *Причини відомі: брак екранних (не театральних) акторів* (День, 21.07.2017);

4) із займенниковим квантитативним компонентом: *Скільки клавіш – стільки й спонсорів...* (Голос України, 02.03.2017); *Скільки років гончарству, стільки й років Україні* (Голос України, 23.08.2016).

Менш вживаними в мовленні друкованих медіа є генітивні речення **N_{gen}, квантитативна ознака** у яких **виражена імпліцитно**: власне семантикою родового відмінка, а також за допомогою часток, вигуків та інтонації: *У мене тепер стільки синів...* (Голос України, 07.03.2012); *Тут стільки відкриттів!* (День, 20.05.2017); *Вишивок стільки, і вони настільки гарні, що вийшла виставка* (День, 24.03.2017); *Там стільки перцю*

(День, 13.06.2013); *Гриш ціна, а скільки шарму!* (День, 19.09.2014). Такі речення мають загальну семантику надлишковості того, чиє існування стверджується.

Властива реченням такого типу емоційність та експресивність яскраво виявляються через градацію сурядних рядів предикативних компонентів: *Газонів, квітників, декоративних дерев і кущів..! Тож довколишньому панству було чим милуватися* (Ярмарок, 17.11.2016); *Стільки тем, героїв, сюжетів!* (День, 29.05.2015); *Хоча трохи жалю, адже нині стільки проблем, стільки нових цікавих імен у літературі!* (День, 22.07.2011).

Генітивно-заперечні (NegN_{gen}) речення у своїй структурі мають щонайменше два компоненти – іменник у формі родового відмінка з препозитивною заперечною партикулою ні (ані), головний компонент має семантику екзистенційності, яка виражається не лексично, а граматично – незалежною позицією іменника й повідомлювальною інтонацією, а частка *ні* є формальним показником заперечення наявності предмета у теперішньому (антропоцентричному, суб'єктивному) часі. Структура головного члена речень цього типу має такі варіанти:

1) **ні (ані) + N_{gen}**. За такої структури головного члена, що охоплює лише мінімально необхідні елементи, речення містить переважно не одне предикативне ядро, оскільки в такому випадку воно буде комунікативно не завершеним, а кілька: *Ні історій хвороб, акуратно написаних крупним почерком, ні клопотань хворих, ні прохання місцевих організацій, які бачили, що Василь Йосипович – ніякий не шарлатан* (Ярмарок, 09.03.2017); *Ні телевізора, ні радіо. Шасливі люди!* (Голос Посулля, 03.01.2015); *Ні гучних кіно-, теле- і театральних прем'єр, ні масштабних виставок, ні авторитетних міжнародних конференцій* (День, 24.03.2017); *Тарутинський полігон: ні військових навчань, ні господарського маневру* (День, 12.01.1999); *Зима попереду, а деінде ні тепла, ні світла* (День, 08.10.1998); *Чи завтра починається новий бюджетний рік? Ні одне, ні друге, ні третє* (День, 21.12.2016); *Ні дня, ні ночі, ні вихідного, бо на її відповідальності було сім сіл* (День, 04.08.2010).

Елементарні генітивно-заперечні речення у своїй структурі можуть містити подвійне заперечення: *Але ні слова ні про протиправні дії Росії, що й викликали цю війну, ні про злочини сепаратистів, ні про участь у війні «зелених чоловічків» і цивільних добровольців з Росії, ні про моральне засудження російської агресії* (День, 21.07.2017). Окрім негайних партикул, експліцитним засобом заперечення виступає прийменник без, що увиразнює й конкретизує кількісну семантику головного компонента, указуючи на відсутність у нього певної ознаки: *Ні кроку без хабаря* (Голос України, 09.10.2009); *Ні кроку без сміття* (Голос України, 22.07.2016); *Ні дня без сюрпризів* (Голос України, 07.06.2008); *Ні дня без «Дня»* (День, 01.11.2013); *Гривня-долар: ні дня без рекорду* (Голос України, 19.12.2008); *Ані дня без головної пісні* (Голос України, 28.01.2015); *Росія: ні дня без вигоди для себе.* (День, 10.03.2016);

2) **жодний + N_{gen}**. Повне заперечення існування предмета, вираженого генітивом, передається займенником із квантитавною семантикою. Займенник жодний реалізує два значення: 1) ні один: *У справі проти Умерова жодного доказу* (День, 27.09.2017); *Жодного дня без сенсацій* (Голос України, 15.10.2014); *Жодного дня без медалей* (Голос України, 12.07.2013); *Жодного дня без рядка...* (Голос України, 10.09.2008); *Жодного дня без сенсацій* (Голос України, 05.05.2007); *Україна – ЄС: жодного дня без побачення* (Голос України, 11.04.2006); 2) ніякий: *Жодної підтримки ворогам України* (День, 23.10.2014); *Краще жодного договору, ніж поганий договір* (День, 20.03.2017);

3) **ні + один (єдиний) + N_{gen}**. Структура головного члена, крім мінімально необхідних компонентів, містить слово один (єдиний), яке в такій конструкції не виражає поняття числа, а виконує функцію частки, що підсилює заперечення не одного предмета – очікуваного або передбачуваного, а взагалі предметів такого класу: *Хіба він має плюси в теперішньому правлінні? Ні єдиного.* Тільки мінуси та мінуси без кінця (День, 11.09.1999);

4) **ніякий** + N_{gen} . Семантика займенника *ніякий* виражає заперечення якості, властивості, ознаки предмета: *Ніякого феномену* — лише щоденна напружена робота (Голос України, 13.10.2009);

5) **ні** + $Quantit_{gen}$ + N_{gen} . Генітивно-квантитативних речень з головним компонентом такої структури у текстах аналізованих медіа не виявлено.

З погляду комунікативної модальності генітивні речення представлені такими типами:

1) *констатувальні* – основний тип ситуативної номінації:

- *власне констатувальні*: За будь-якого розкладу не може бути стійкої більшості. *Ні одного, ні другого кольору* (День, 06.12.2007); *Багато сонця – багато цукру* (Голос України, 12.10.2016); *Ні дня без лиха* (Голос України, 08.10.2004); *Ні дня без жертв* (Голос України, 22.09.2012); *Багато міфів* (Голос України, 27.09.2017);

- *емоційно-констатувальні* конструкції оцінного змісту мають спеціальні синтаксичні засоби вираження оцінки – інтонація, частки, займенники у функції часток: *Як багато тут неба!* (День, 04.04.2014); Про креативність, інновації, й... *ні слова про Lady Gaga!* (День, 17.04.2014); Хоча трохи жалію, адже *нині стільки проблем, стільки нових цікавих імен у літературі!* (День, 22.07.2011); *Стільки тем, героїв, сюжетів!* (День, 29.05.2015); *Гріш ціна, а скільки шарму!* (День, 19.09.2014); *І жодного слова про дівчат!* (Голос України, 28.07.2012); *Ні звуку! Ні шереху!..* Хати-пустки, голі вулиці, чорне сонце (День, 11.07.2008); Хоча трохи жалію, адже *нині стільки проблем, стільки нових цікавих імен у літературі!* (День, 22.07.2011). Прагматика цих оцінних висловлювань, виражених різними моделями генітивних конструкцій, виявляється в тому, щоб вплинути на адресата, викликати його реакцію як згоду або незгоду із оцінкою певного фрагмента дійсності.

2) ірреальна синтаксична модальність *спонукальних* генітивних речень виражається за допомогою інтонації, часток, вигуків, що зумовлюють варіювання відтінків модальності: 1) *бажальна модальність*: Удачі, радості, поваги, любові, віри, доброти, взаємності і рівноваги, краси і чистоти. Благополуччя, довголіття, здоров'я, щастя і тепла; Літ багато, радості, ні крихточки біди, щоби життя для вас було як свято і дарувало посмішку завжди (Голос Посулля, 09.09. 2017); 2) *наказова модальність*: *Ні кроку назад* (День, 01.09.2015) *Ні кроку без згоди громади!* (Голос України, 02.11.2005); *Жодного бартеру!* (Голос України, 28.11.2013); *І ні слова про болячки!* (День, 08.01.2014); *Ні дня без медалей!!!* (День, 16.06.2017); *Ні дня без пісні* – саме такий девіз маленької Ілонки, якій пісня допомагає передавати весь спектр своїх почуттів (День, 21.09.2007); Інтерес трансформувалася у девіз «*Ні дня без книжки!*» (День, 07.02.2013); Для багатьох великих композиторів був важливим девіз: «*Ні дня без рядка!*» (День, 08.12.2010); В Стокгольм, *і ні кроку назад!* Чуєте?! (День, 04.06.2014); *Жодного шансу деградації!* (День, 27.01.2012)

3) *питальні* генітивні речення в мові друкованих ЗМІ представлені спорадично. Питальна модальність оформлюється як інтонаційними засобами, так і питальними частками: *Чи в них кілька шлунків, щоб побільше їжі влізло, чи кілька життів, щоб спожити все оте непомірне багатство?* (Голос Посулля, 11.06.17); *Ні дня без аварій?* (Голос України, 08.08.2007); *...І жодного шахрайства?* (Голос України, 27.12.2007); На урок географії – з трьома різними підручниками? *Чи без жодного?* (Голос України, 20.06.2009); Професійно-технічні навчальні заклади: *без жодного шансу на існування?* (Голос України, 15.07.2016).

Висновки. Продуктивність генітивних речень визначається не частотністю їх уживання в мові преси, а можливістю вираження головного члена різними структурними схемами. Моделі стверджувальних і заперечних генітивних речень, основу яких становлять нечленовані сполучення, функціонують у таких комунікативно-модальних планах: констатувальні (власне констатувальні, емоційно-констатувальні); спонукальні (наказові, модальні), питальні речення.

Список літератури

1. Близнюк Л. М. Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50-х–60-х рр. ХХ ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Леся Миколаївна Близнюк; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2007. – 192 с.
2. Грищенко А. П. Односкладне речення / А. П. Грищенко // Українська мова: Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія», 2004. – С. 495.
3. Жуковская Г. А. Генитивные конструкции в современном русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.01 / Г. А. Жуковская; ЛГУ им. А.С.Пушкина. – Великий Новгород, 2005. – 26 с.
4. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – 2-е изд. – М., 1986. – 175 с.
5. Рабанюк Л. С. Генитивні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Любов Степанівна Рабанюк ; Прикарпатський державний університет імені В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1998. – 23 с.

СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олександра Андросова,

студентка 2 курсу СумДУ, П-51а

Тетяна Базурина,

студентка 2 курсу СумДУ, П-51а

Робота присвячена дослідженню стану сучасної української мови та врегулюванню її статусу. Подані результати моніторингу, що проводився в соціальних мережах щодо популярності української мови у різних регіонах України та способів її поширення.

Ключові слова: *українська мова, проект закону про державну мову, мовна проблема.*

THE MODERN CONDITION OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Oleksandra Androsova,

2nd year student, L-51a, Sumy State University

Tetyana Bazuryna,

2nd year student, L-51a, Sumy State University

This work is devoted to the investigation of modern Ukrainian language and to the settlement of its status. here you can see the results of monitoring of responses, which was conducted in social networks about how popular is the Ukrainian language in different regions of our country and how we can circulate this language between ukrainian people.

Keywords: *the Ukrainian language, the draft of law about the national language he linguistic problem.*

Україна зараз знаходиться на переломному моменті своєї історії, коли із невеликої, слабкої держави, яка весь час перебувала під впливом своїх сусідів, створюється могутня європейська країна, котра самостійно здійснює свою внутрішню та зовнішню політику.

28 жовтня 1989 року було прийнято закон, відповідно до якого українська мова нарешті здобула офіційне визнання. Отже, ще до проголошення незалежності України було